

***PAGARBA ŽMOGAUS TEISĖMS –
SVEIKOS VISUOMENĖS POŽYMIŠ***

Dainius Pūras
**Konferencija „Liberalų atsakas XXI a.
iššūkiams europietiškoje Lietuvoje“**

Vilnius, 2011 10 16

ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGA PASAULYJE: PROBLEMAS, DILEMOS, POŽIŪRIŲ ĮVAIROVĖ

- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, JT Konvencijos, ES vertybės
- Takoskyra tarp liberalios demokratijos valstybių ir kitų santvarkų
- Koreliacija tarp sveikų/laimingų visuomenių ir žmogaus teisių principų įgyvendinimo
- Kur yra Lietuva ir kur ji ruošiasi būti?

20-ojo amžiaus pamokos

- Sveika visuomenė yra tolerantiška visuomenė. Netolerantiška visuomenė negali būti sveika
- Didelės tragedijos prasideda nuo to, kad išskiriamos ir diskriminuojamos ar netoleruojamos tam tikros žmonių grupės siekiant „stiprios valstybės“
- Istorijos pamokos. 20 amžiaus tragedijos. Lietuva patyrė abu totalitarinius režimus

ŠALTAJĄ KARĄ PRISIMENANT – dėjà vu?

- **Sovietų Sąjunga didžiavosi ekonominių ir socialinių teisių apsaugos sistema ir kritikavo Vakarų kad jie pažeidžia šias teises (bedarbiystė, benamystė, kt.)**
- **Vakarai kritikavo Sovietų Sąjungą kad ši pažeidžia pilietines ir politines teises**
- **Ko siekė Lietuva 1990 m.? Nacionalinio išsivadavimo ar dar ir grįžti į laisvąjį pasaulį?**
- **Apie demokratijos lygį galima spręsti pagal tai ar gerbiamos pažeidžiamoms grupėms priklausantių piliečių teisės**
- **Lietuva pasižymi didele netolerancija įvairioms (pažeidžiamoms) piliečių grupėms**
- **Įsisuko ydingas ratas – politikai ir plačioji visuomenė skatina vieni kitus aukoti dalies visuomenės pilietines teises**
- **Istorija rodo kad nuo tokių „smulkmenų“ prasideda demokratijos pralaimėjimas**

1990-2000 metų Rytų Europos sveikatos krizė

---

4 milijonai mirčių “virš plano” (Cornia, Paniccia, 2000)

Daugiausiai – Rusija, Baltijos valstybės, mažiausiai – Slovenija, Čekija

**Pagerėjusi statistika? Ekocidas? Šurdas? Bedarbystė?
Pablogėjusi sveikatos priežiūra? Žalingi įpročiai?
Visos šios hipotezės paneigtos**

**SVARBIAUSIAS RIZIKOS VEIKSNYS:
LIGUISTAS ATSAKAS Į NETIKĖTĄ IR UŽSITĘSUSĮ
PSICHOSOCIALINĮ STRESĄ
LIETUVOJE ŠI KRIZĖ TĘSIASI IKI ŠIOL. VIETOJ
ADEKVATAUS ATSAKO TURIME ATKRYTĮ: SIULOMA
GYDYTIS TUO, NUO KO VISUOMENĖ YRĄ SUSIRGUSI**

KRIZĒS PASEKMĒS

- **Savinaika: savižudybės, smurtas, girtavimas, nelaimingi atsitikimai. 4000-5000 tokių mirčių kasmet! Epidemija tęsiasi**
- **Labiausiai pažeidžiami – vidutinio amžiaus vyrai**
- **Širdies ir kraujagyslių sistemos susirgimai**
- **Emigracija kaip protestas (nebūtinai ekonominiai motyvai)**
- **Nusivylimas valstybe ir nesibaigianti kaltųjų paieška (tarp atpirkimo ožių – pažeidžiamos grupės ir liberali demokratija)**
- **Stokholmo sindromas?**

Kodėl taip liguistai reguota į stresą?

- **Totalitarinėje sistemoje išmokti atsako į stresą būdai („ištirpti minioje“) pasirodė nebeefektyvūs**
- **Piliečiai pasirodė neturį naujų atsako į stresą ir gyvenimo laisvėje įgūdžių - būti aktyviems, versliems, varžytis rinkoje, pasinaudoti permainingomis o ne priešintis joms, kritiškai mąstyti ir gerbti kitą nuomonę bei kitokius žmones**
- **Sveikatos, švietimo ir socialinė valstybių politika buvo neadekvati naujiems iššūkiams**
- **Pvz., sveikatos politikoje tai pasireiškė prioritetiniu investavimu į biomedicininį modelį, nors visuomenės sveikatos krizės priežastys buvo kitur.**

Bandymai paaiškinti situaciją ir ieškoti išeities

- Nepalankus komunizmo efektų (pvz., panieka verslui) ir primityvaus moralizuojančio konservatyvizmo (pvz., homofobija, šeimų „rūšiavimas“) derinys
- Labiausiai trūksta liberalios demokratijos principų įgyvendinimo lemiamose visuomenės gyvenimo srityse (pvz., sveikata, socialinė apsauga, vaikystės ir šeimos politika – t.y. Nesveikos socialinės aplinkos „gydymo“ poreikis)
- Individai ir organizacijos turi menką supratimą apie emocinių santykių (su savim, kitais ir pasauliu) ir savirefleksijos svarbą. Vyrauja atvira arba paslėpta agresija, pasireiškianti permainingų fobijomis ir atviros visuomenės baime. Neinvestuojama į modernias psichosocialines technologijas (santykių tarp žmonių gydymą)
- Sutrikęs santykis su savimi (prasta savivertė) ir kitais (nepasitikėjimas, pagarbos stoka)
- Girtavimo, savižudybių, emigracijos, neapykantos, prievartos šaknys tos pačios – didelė visuomenės dalis nemoka atsakingai gyventi laisvėje, iš čia negebėjimas sveikai bendrauti su savimi ir kitais - savinaikos epidemija
- Valdžia jaučia minios spaudimą daryti populistinius sprendimus, todėl siūloma gydytis tuo, nuo ko buvo susirgta. Ratas užsidaro

Lietuva - liberalios demokratijos pralaimėjimai svarbiausiuose frontuose

---

- Vaikystės politikoje dominuoja primityvi demagogija, sustabdyta veiksmingų paslaugų rizikos grupių vaikams ir šeimoms plėtra, atmestas „vaikų nemušimo įstatymas“
- Šeimos politikos koncepcija – akivaizdus iššūkis liberalios demokratijos ir sveikos visuomenės raidai. Sukurtas nepalankus kontekstas šiuolaikinei vaikystės politikai plėtoti
- Sveikatos politikoje – ydinga „nemokama“ medicina kuri vis brangiau kainuoja. Aukojamos pažeidžiamos grupės (pvz. narkomanijos, ŽIV/AIDS prevencija). Atidedamos permainingos psichikos sveikatos politikoje kuri yra itin ydinga
- Socialinėje politikoje – brangiausių ir žmogaus teises pažeidžiančių paslaugų klestėjimas. Kūdikių, vaikų, suaugusių institucinė globa dosniai remiama biudžeto ir ES fondų lėšomis

Bendras vardiklis – moralizavimas, išmoktas bejėgiškumas ir nostalgija prievartos ir nuolankumo kultūrai (kaip pamatinėms vertybėms?)

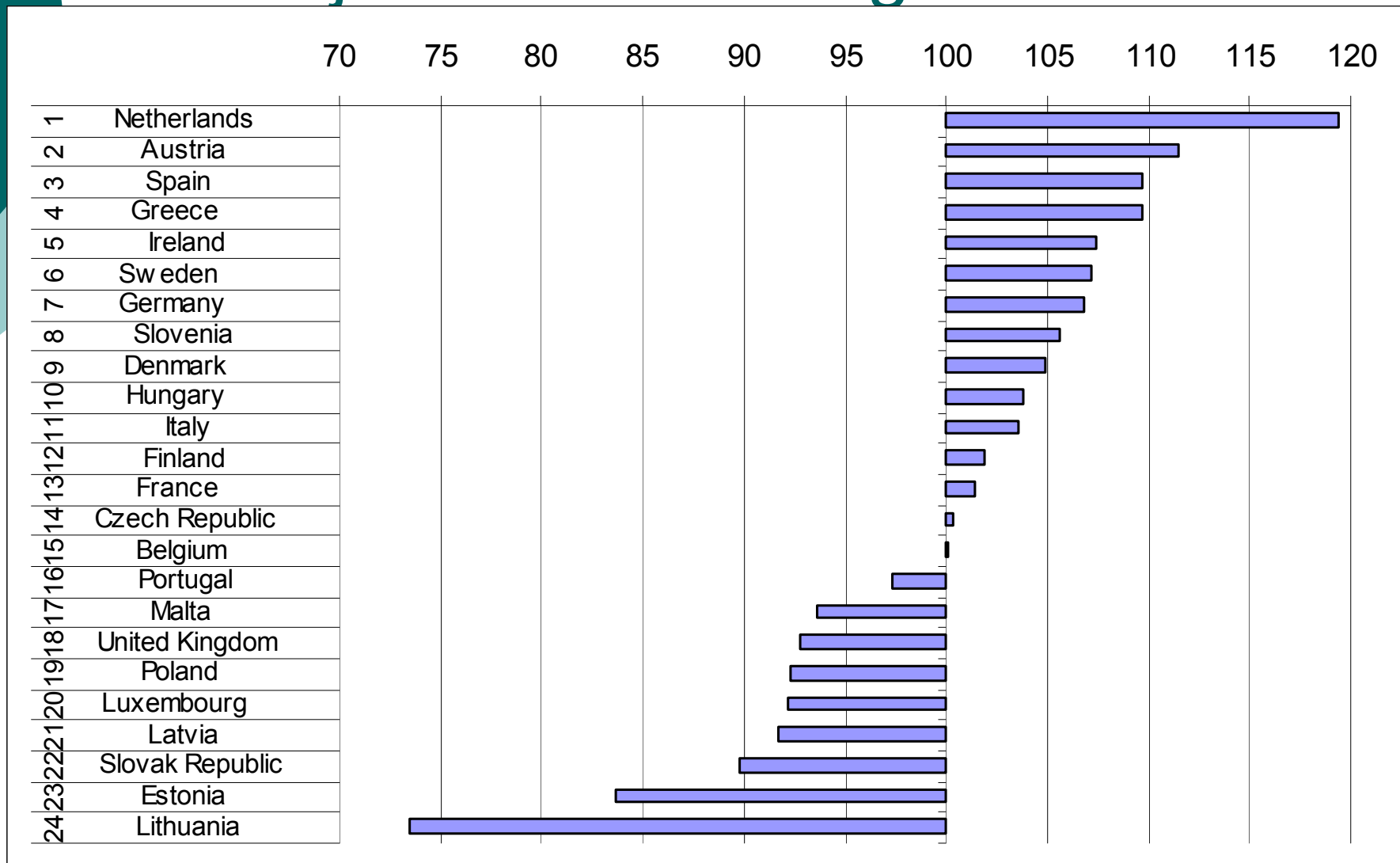
LIETUVOS VAIKŲ PROBLEMOS

- PRIEVARTA TARP VAIKŲ IR PRIEŠ VAIKUS
- DIDELIS SAVE IR KITUS NAIKINANČIO ELGESIO PAPLITIMAS
- DAUG VAIKŲ GYVENA GLOBOS ĮSTAIGOSE
- EMOCINIO RAŠTINGUMO STOKA ĮVEIKIANT TARPUSAVIO SANTYKIŲ (TĖVŲ – VAIKŲ IR KT.) KRIZES

**SOCIALIZACIJOS NESĖKMŲ
EPIDEMIJA IR VALSTYBĖS
NEGEBĖJIMAS EFEKTYVIAI
INVESTUOTI**

Subjective well-being

Šiuolaikinis požiūris į vaiko teisių apsaugą

- Vaikas nėra daiktas ar kieno nors (valstybės ar tėvų) nuosavybė. Jis yra aktyvus savo teisių subjektas
- Valstybės ir tėvų vaidmuo – vienodai blogai kai per menkas (nepriežiūra) ir per didelis (hipergloba, išlaikytinių statuso skatinimas)
- Vaiko socialinės ir emocinės raidos esmė – nuolatinis jo savarankiškumo augimas, mokant tapti atsakingu. Tikslas – brandi, savarankiška ir atsakanti už save asmenybė

Principai ir prioritetai: nuo teorijos prie praktikos

- Pagarbos vaikui ir jo teisėms principas nereiškia kad pažeminamas tėvų ar valstybės institucijų vaidmuo. Demokratija ir pagarba kiekvieno žmogaus teisėms nieko bendra neturi su nebaudžiamumu ir betvarke. Yra daug neprievartinių auklėjimo būdų, tiek Lietuvoje į juos neinvestuojama ir jie menkai taikomi
- Sudėtingų situacijų, iškylančių santykiuose tarp tėvų ir vaikų (ar tarp kitų žmonių, grupių) valdymas, pasitelkiant naujus (neprievartinius) elgesio valdymo įgūdžius.
- Kūdikystė, paauglystė ir kitos amžiaus tarpsnių krizės – veiksmingų intervencijų diegimas būtinas, bet Lietuvoje iki šiol užblokuotas
- PERĖJIMO IŠ PRIEVARTOS IDEOLOGIJA PAREMTOS SISTEMOS Į DEMOKRATIJA SUNKUMAI. GYVENTI LAISVĖJE REIKIA MOKYTIS. BŪTINA PLATI LIBERALIOS DEMOKRATIJOS STIPRINIMO (VISUOSE LYGIUOSE) LIETUVOJE KOALICIJA

LT: Diagnozė ir prognozė

- Lietuva regresavo žmogaus teisių srityje ir stipriai įvarė save į kampa
- Būtina plati koalicija jėgų, remiančių liberaliąją demokratiją kaip sveikos visuomenės plėtros pagrindą
- Žmogaus teisių klausimai privalo būti tarp svarbiausių valstybės politikos klausimų
- Prognozė – gera (jei liberalioji demokratija įsitvirtins)